

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

نشریه کارآفرینی در کشاورزی

جلد چهارم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۶

<http://jead.gau.ac.ir>

بررسی الگوهای سنجش سطح پایداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی

*لیلا شرفی^۱، روح‌اله رضائی^۲، علی‌اصغر میرکزاده^۳ و اسماعیل کریمی‌دهکردی^۴

^۱دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زنجان، ^۲دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان،

^۳استادیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه رازی، ^۴دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱/۲۳

چکیده

بررسی‌ها نشان می‌دهند که در عمل بسیاری از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ایجاد شده در بخش‌های مختلف از سطح پایداری مناسبی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برخوردار نبوده و به دلیل مواجهه با موانع و مشکلات مختلف، رشد و ماندگاری آنها در کشورهای مختلف از جمله ایران با تردیدهای فراوانی همراه شده است. با توجه به اهمیت موضوع، هدف اصلی این مقاله که مبتنی بر مرور وسیع و گسترده ادبیات نظری و تجربی مرتبط و منابع کتابخانه‌ای می‌باشد، بررسی مدل‌ها و الگوهای سنجش سطح پایداری کسب‌وکارها بود. مرور ادبیات مرتبط نشان داد که از سوی محققان و پژوهشگران مختلف، مدل‌های متنوعی شامل مدل ISO/cd 9004، مدل سرآمدی سازمان، مدل ارزش افزوده برای اجتماع و سهامدار به کمک بازبازی زیست‌محیطی، مدل تجزیه و تحلیل عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیکی (PEST)، مدل سود سه‌گانه یا خط پایین سه‌گانه (TBL)، مدل سود سه‌گانه و چهار جنبه پشتیبان (TBL+ 4 Facets)، مدل 3P، الگوی طرح گزارش جهانی (GRI) و مدل خانه مدیریت زنجیره تأمین پایدار، جهت سنجش پایداری کسب‌وکارها ارائه شده است. براساس نتایج مرور ادبیات، در اکثر مدل‌ها و الگوهای مطرح شده، سه بعد پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، در قالب رویکرد جامع و سیستمی مورد توجه قرار گرفته است. لذا، اهداف پایداری در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ایجاد تعادل بین سلامت اجتماعی، کیفیت زیست‌محیطی و رفاه اقتصادی است.

واژه‌های کلیدی: پایداری، مدل‌های سنجش پایداری، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، کشاورزی

مقدمه

کسب‌وکارهای کوچک و متوسط از متداول‌ترین اشکال بنگاه‌های اقتصادی محسوب می‌شوند که نقش آنها به‌عنوان زیربنای اقتصاد ملی در بیشتر کشورها

پذیرفته شده است (Hallback and Gabrielson, 2013) و تا حد زیادی به افزایش درآمد ملی و ایجاد اشتغال در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه کمک می‌کنند (Skibinski and Sipa, 2015; Christina et al., 2014). در همین راستا، مطالعات پرشماری نشان داده‌اند که در قرن بیست و

*مسئول مکاتبه: Sharafi.lila@yahoo.com

از شاخص اشتغال‌زایی را به خود اختصاص داده‌اند (ملاشاهی و همکاران، ۱۳۹۴). به موازات توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در سایر کشورها، این کسب‌وکارها در ایران نیز در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته‌اند، به نحوی که بر اساس آمار وزارت صنعت، معدن و تجارت، تا پایان شهریور ماه ۱۳۹۳، تعداد ۸۱ هزار واحد صنعتی کوچک معادل ۹۲ درصد کل واحدهای صنعتی کشور با اشتغال یک میلیون نفر و با سهم ارزش افزوده ۸/۱۶ درصدی، ارزش تولیدات ۱۷ درصدی و صادرات صنعتی ده درصدی در کشور وجود دارد (سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، ۱۳۹۳). در مجموع با توجه به مطالب اشاره شده، می‌توان بیان داشت که توسعه هر کشوری به‌ویژه از نظر اقتصادی تا حدود زیادی بستگی به موفقیت کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در آن کشور دارد (Ismail et al., 2014; Jansson et al., 2017)، چرا که این کسب‌وکارها از کارکردهای بسیار مهمی در ابعاد مختلف برخوردار هستند؛ در بعد اجتماعی، بنگاه‌های کوچک و متوسط مسیر پیشرفت و بهبود کیفیت زندگی افراد جامعه را تسهیل می‌کنند. در بعد سیاسی، این کسب‌وکارها ساختار سیاسی جامعه را اصلاح کرده و از تمرکز قدرت در شهرهای بزرگ جلوگیری به عمل می‌آورند. از لحاظ اقتصادی، همان‌طور که اشاره شد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط از عوامل عمده ایجاد اشتغال محسوب می‌شوند. از نظر فردی نیز، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط زمینه را برای توسعه فردی و تخصصی و ایجاد افق‌های روشن حرفه‌ای برای افراد جامعه فراهم می‌آورند. بدین ترتیب، این گروه از بنگاه‌ها سهم بسزایی در اقتصاد رقابتی، پویا و مبتنی بر دانش و نیز توانایی رشد مداوم، ایجاد اشتغال و تحکیم انسجام اجتماعی دارند (ملاشاهی و همکاران، ۱۳۹۴).

یکم، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط منشاء اصلی اشتغال مولد و تمهید محیط کارآفرینی، تسریع در خلاقیت و نوآوری و گشایش فرصت‌های نوین تجاری بوده‌اند (عقیلی و همکاران، ۱۳۹۱؛ Nyroun, 2005). به عبارتی، می‌توان بیان داشت که کسب‌وکارهای کوچک و متوسط با توجه به مشخصه‌های منحصر به فردشان از جمله ساختار غیررسمی و ویژگی انعطاف‌پذیری در جذب و استفاده از فناوری‌های پیشرفته، می‌توانند سریع‌تر از سایر شرکت‌ها محصولات جدید و متناسب با شرایط رقابتی محلی، منطقه‌ای و جهانی را ارائه دهند و از این طریق باعث سودآوری، رشد اقتصادی و کاهش بیکاری در کشورها شوند (Matlay, 2011). بررسی سهم کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در میزان اشتغال، ایجاد ارزش افزوده و تولید ناخالص داخلی کشورها در جهان حاکی از آن است که بیش از ۹۵ درصد از کل اشتغال ایجاد شده مربوط به این نوع کسب‌وکارها است. برای نمونه، تا سال ۱۹۹۸، در ۲۱ کشور عضو پیمان اپک حدود ۴۰ میلیون کسب‌وکار کوچک و متوسط وجود داشتند که بین ۳۰ تا ۶۰ درصد تولید ناخالص داخلی این کشورها و بیش از ۸۰ درصد اشتغال را ایجاد می‌نمودند (حجی و پاسبانی، ۱۳۸۸). در اروپا، بیش از ۱۶ میلیون شرکت وجود دارد که کمتر از یک درصد آن‌ها را شرکت‌های بزرگ تشکیل داده و بیشتر آن‌ها شرکت‌های کوچک و متوسط می‌باشند. به همین منوال، شرکت‌های کوچک و متوسط ستون فقرات اقتصاد منطقه آسیا-اقیانوسیه بوده و ۹۰ درصد شرکت‌ها، ۳۲ تا ۴۸ درصد اشتغال و ۶۰ تا ۸۰ درصد تولید ناخالص داخلی کشورهای این منطقه مختص شرکت‌های کوچک و متوسط می‌باشد. در ایالات متحده نیز، عملکرد اقتصاد این کشور در سال‌های اخیر تا حد زیادی مدیون ایجاد و توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسطی است که ۴۳ درصد

بخش کشاورزی یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در آن فعالیت می‌نمایند. به رغم اهمیت کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی و نقش غیرقابل انکار آن‌ها در توسعه کشورها، از آنجایی که ایده اولیه شکل‌گیری این کسب‌وکارها در حوزه اقتصادی طرح شده و توسعه آنها با تأکید بر اهداف تجاری و درآمدزایی صورت گرفت، از این‌رو، در ادامه چالش‌های مختلفی فراروی توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی قرار گرفت. تحقیقات در این زمینه نشان داد، هر چند، یک شرکت در حوزه کشاورزی ممکن است از طریق فعالیت‌های تجاری خود در کوتاه‌مدت به سود دست یابد، ولی معیارهایی مانند رفتار اجتماعی شرکت، پاسخگویی اخلاقی و در نظر گرفتن منافع دیگر ذینفعان است که باعث می‌شود بقای شرکت در درازمدت حفظ شده و بتواند به فعالیت خود ادامه دهد (خدماتی‌پور و شفیعی همت‌آباد، ۱۳۹۲). به همین منوال، رویکرد تک بعدی تجاری در توسعه شرکت‌ها و بالا بردن سود بدون توجه به محیط اطراف آن‌ها، منجر به ایجاد پیامدهای زیست‌محیطی منفی همچون آلودگی آب‌وهوا، گرم شدن زمین، کاهش تنوع جانوران و گیاهان و غیره، گردید. با توجه به ایجاد چنین مسائلی، بسیاری از محققان و صاحب‌نظران بر این باورند که واحدهای کسب‌وکار کشاورزی برای این‌که بقای خود را در جامعه تضمین کنند، باید تدابیری بیاندیشند که نه تنها منافع سهامداران، بلکه منافع دیگر ذینفعان مانند کارکنان، تأمین‌کنندگان، مشتریان، دولت، سازمان‌های غیردولتی و حتی محیط زیست را نیز در نظر بگیرند (Freeman, 1984). چنین کسب‌وکارهایی بنگاه‌های پایداری محسوب می‌شوند که علاوه بر حفظ فعالیت‌های خود در یک سطح سودآور،

محدودیت‌های نظام اجتماعی- اکولوژیکی که خود نیز بخشی از آن می‌باشند را مورد توجه قرار می‌دهند (Atkinson, 2010). در واقع، پایداری کسب‌وکارها در مسیر توسعه پایدار منجر به بازی برد- برد برای کارآفرینان از یک‌سو و جامعه و محیط‌زیست از سوی دیگر می‌شود (Parrish, 2010). با توجه به مباحث فوق، پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی نیازمند دیدگاه یکپارچه و ترکیبی است تا در چارچوب آن افزایش امنیت‌غذایی، افزایش درآمد، حفظ محیط‌زیست، اشتغال‌زایی، توزیع ثروت، خلاقیت و در نهایت مشارکت فراهم شود. لذا، توجه همه‌جانبه به ابعاد مختلف پایداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی اهمیت بسزایی دارد تا بتوان از این طریق، تغییر کیفیت زندگی مردم و استفاده بهینه از محیط‌زیست و اهداف توسعه پایدار را مشاهده نمود. بنابراین، به رغم اهمیت پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی، این تحقیق در راستای بررسی مدل‌های پایداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی انجام شده است.

بخش کشاورزی و اهمیت آن در زمینه اشتغال:
بخش کشاورزی، برای تعدیل موضعی و موقتی بحران اشتغال و بیکاری، علاوه بر پتانسیل‌های اقلیمی و زیست‌محیطی، از مزیت‌های نسبی قابل‌توجهی برای اشتغال‌زایی موقت تا زمان حل عقلانی و فراگیر این مسأله، برخوردار است (نادری‌مهدی، ۱۳۹۳). بر همین اساس، در ادامه به بررسی مزیت‌های نسبی این بخش در زمینه خوداشتغالی و کارآفرینی پرداخته شده است.

- سازگاری توسعه اشتغال کشاورزی با پراکندگی توزیع جمعیت روستایی: بخش کشاورزی بر خلاف صنعت که به کانون‌های جمعیتی انبوه و متراکم نیاز دارد، قابلیت کم‌نظیری برای انطباق با پراکندگی

کشاورزی و قابلیت انتقال تجربی بسیاری از مهارت‌های تولیدی و حرفه‌ای در بخش کشاورزی برای بخش اعظم نیروی شاغل در این بخش، نیروی کار این بخش را از گذراندن دوره‌های آموزشی سرمایه‌بر و وقت‌گیر بی‌نیاز کرده و امتیاز چشم‌گیری برای کارآفرینان این بخش از حیث استخدام کارگران و کارکنان با دستمزد نسبتاً کمتر فراهم ساخته است (نادری مهدیی، ۱۳۹۳).

قابلیت تکاثری کارآفرینی و اشتغال‌زایی: در صورتی که بخش کشاورزی از سرمایه‌گذاری مطلوب و بیشتری برخوردار شود و فعالیت‌های کارآفرینی مبتنی بر کشاورزی پیشرفته و مکانیزه آن چنان‌که بایسته و امکان‌پذیر است در آن گسترش یابد، با توجه به نیاز این بخش به فعالیت‌های صنعتی و خدماتی پسین و پیشین وابسته به این فعالیت‌ها، رشته‌های طولانی و مفید از مجموعه این قبیل فعالیت‌های وابسته نیز یا پدید می‌آید و یا در صورت وجود کمیت اشتغال موجود در آن‌ها به نحو قابل توجهی افزایش می‌یابد (زاهدی‌مازندرانی، ۱۳۸۳).

نگهداری جمعیت روستایی: محل استقرار قسمت عمده شاغلان کشاورزی، مناطق روستایی است؛ از این‌رو، توسعه اشتغال کشاورزی می‌تواند از روند شدید مهاجرت روستاییان به شهرها بکاهد که این فرایند به نوبه خود هزینه‌های هنگفت تأمین خدمات شهری را که یکی از موانع جدی هدایت منابع مالی به سوی فعالیت تولیدی است، کاهش می‌دهد (نادری مهدیی، ۱۳۹۳).

کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی: کسب‌وکارهای کشاورزی به کسب‌وکارهایی اشاره دارد که به فعالیت‌هایی همچون پرورش گل، پرورش گیاهان دارویی، کشت محصولات زراعی، مرغداری، آبی‌پروری، دامداری، فرآوری محصولات لبنی،

جمعیت دارد (نادری‌مهدیی، ۱۳۹۳). با وجود این سازگاری، فقط ۵۰ درصد شاغلان ده ساله و بالاتر ساکن در نقاط روستایی در بخش کشاورزی به کار اشتغال دارند (زاهدی‌مازندرانی، ۱۳۸۳).

اقتصادی بودن ایجاد اشتغال نسبت به صنعت: نیاز کمتر اشتغال‌زایی بخش کشاورزی به سرمایه‌گذاری ارزی، مزیت نسبی در خور توجهی برای این بخش به ویژه در شرایط کمبود ارز فراهم می‌سازد. بر این اساس، ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی با اتکا به منابع مالی داخلی به مراتب امکان‌پذیرتر از بخش صنعت و موقتا اقتصادی‌تر از آن است (فرجادی و عبادی، ۱۳۸۷).

سهولت بیشتر جهت ادغام با بازارهای جهانی: بخش کشاورزی از مزیت‌های نسبی صادراتی بیشتری نسبت به بخش صنعت برخوردار است و همین مزیت، توسعه اشتغال در این بخش را در شرایط کنونی اگر نه عقلانی‌تر، دست‌کم مناسب‌تر و عملیاتی‌تر می‌سازد (نادری مهدیی، ۱۳۹۳).

قابلیت ارتقای کیفی نظام تولید: بخش مهمی از فعالیت‌های تولیدی کشاورزی در کشور به روش‌های سنتی صورت می‌گیرد. کشاورزی سنتی عمدتاً فقط از طریق گسترش سطحی و افزایش مقادیر منابع طبیعی پایه (آب و خاک) مورد استفاده توسعه می‌یابد، در حالی که این فعالیت‌های سنتی را می‌توان از طریق برنامه‌ریزی سنجیده برای توسعه کیفی و اصلاح نظام تولید به کشاورزی کارآمدتر و عمقی، که فعالیتی است با قابلیت بازدهی تولیدی بالاتر و درآمدزایی بیشتر تبدیل کرد. این نوع کشاورزی می‌تواند رابطه مطلوب‌تر و نهادینه‌شده‌تری با بازار و اشتغال‌زایی بزرگ مقیاس‌تر برقرار کند (نادری مهدیی، ۱۳۹۳).

نیاز کمتر شاغلان به آموزش‌های حرفه‌ای و تخصصی: وجود دانش بومی کارآمد در بخش

اقتصادی (Bagheri and Shabanali Fami, 2016)، نیز هستند. به هر حال، توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی همچون سایر کسب‌وکارها می‌تواند مزایا و دستاوردهای پرشماری داشته باشند که ایجاد اشتغال، کاهش فشار بر منابع طبیعی، حفظ و بهره‌گیری متوازن از ظرفیت‌های تولیدی بخش کشاورزی و حرکت در راستای تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و پایدارسازی نظام معیشت روستایی، بهره‌وری، نوآوری، بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی و ارزش افزوده‌زایی، تولید محصولات و ارائه خدمات جدید، تولید و جذب ثروت و سرمایه، پویاسازی گردش سرمایه و اعتبارات، ارتقاء سطح فناوری و یکپارچگی با بازارها و جریان‌های اقتصادی، از مهمترین آن‌ها به شمار می‌روند (شریف‌زاده، ۱۳۹۳).

به هر حال، همچنان که اشاره شده، بنگاه‌های کوچک و متوسط، تأمین‌کنندگان اصلی اشتغال جدید و منشاء تحول و نوآوری هستند. از این‌رو، اهمیت بسیاری در اقتصاد کشورهای در حال توسعه دارند (پارساپور و همکاران، ۱۳۹۶). بررسی‌ها نشان داده‌اند که درصد زیادی از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در سال‌های ابتدایی تأسیس با شکست مواجه می‌شوند و پایدار نبودن این بنگاه‌ها می‌تواند خسارت جبران‌ناپذیری به اقتصاد کشور وارد کند (فیض‌پور و همکاران، ۱۳۹۰؛ آذر و همکاران، ۱۳۹۱). با این‌که در کشورهای در حال توسعه، پژوهش‌های زیادی در زمینه پایداری و ماندگاری بنگاه‌ها در حیات اقتصادی انجام شده، اما این موضوع در کشور ما تقریباً مورد غفلت قرار گرفته است. دسترسی نداشتن به داده‌های مورد نیاز در این حوزه از یک سو و توجه بیشتر به ایجاد اشتغال از طریق ایجاد بنگاه‌های جدید به جای حفظ اشتغال بنگاه‌های موجود و رشد آن‌ها از سوی

صنایع غذایی و سایر صنایع مرتبط با کشاورزی می‌پردازند (Mohanty, 2006). از این منظر، کشاورزی به‌عنوان یک عرصه یا بستری برای کسب‌وکار در نظر گرفته می‌شود و توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی نیز تجلی رفتار کارآفرینانه در این بخش محسوب می‌شود (شریف‌زاده، ۱۳۹۳). در واقع، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در حوزه کشاورزی همان واحدهای تجاری کشاورزی (Agribusiness) هستند که حلقه‌های مختلف زنجیره کشاورزی شامل تولید، فرآوری منتهی به ارزش‌افزوده، بسته‌بندی، توزیع و بازاریابی را باهم پیوند داده و نسبت به نظام‌های بهره‌برداری متعارف کشاورزی، از رویکرد ریسک‌گرا، تجاری، بازاری و سودگرا برخوردار هستند. مدیریت این کسب‌وکارها نیازمند دانش و مهارت تخصصی و بهره‌گیری از فناوری‌های جدید برای کسب ارزش‌افزوده، ارتقاء مستمر بهره‌وری و بهبود کیفیت محصولات و خدمات عرضه‌شده به بازار است (Apo, 2003). کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی علاوه بر داشتن مشخصه‌های عمومی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، به دلیل ماهیت متفاوت بخش کشاورزی دارای برخی مشخصه‌های منحصر به فرد مانند زمینه فعالیت بسیار متنوع آنها و گستردگی بازار فروش محصولات (Rezaei et al., 2017)، قرار داشتن بسیاری از کسب‌وکارها در مرحله نوپایی یا در حال ظهور از چرخه زندگی (Zarafshani et al., 2015)، زیاد بودن متغیرهای اثرگذار بر عملکرد و پیچیده‌تر بودن فرایند تصمیم‌گیری در آن‌ها، خصوصی بودن کسب‌وکار و رقابتی‌تر بودن محیط فعالیت آن، ماهیت متفاوت محصولات تولیدی و بازار فروش آن‌ها (Van Fleet et al., 2014) و ریسکی بودن فعالیت کسب‌وکار به‌دلیل نوسان زیاد شرایط اقلیمی و

مطلوب اجتماعی، شامل کارآیی اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، عدالت بین نسلی و آینده‌نگری چیزی است که کسب‌وکارهای پایدار هم برای کسب‌وکار خود و هم برای جامعه به دنبال آن هستند (Gibbs, 2009). با یک تفصیل کل‌نگر از طرح ارزش یعنی ارزش درهم تنیده اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی و درون‌نسلی، کسب‌وکارهای پایدار قادر به تطبیق اهداف دوگانه توسعه پایدار و کسب ثروت و در نتیجه حل دوگانگی میان کسب‌وکار فرصت‌گرا و نیکوکاری نوع‌دوستانه یا دیگرخواه هستند (Parrish, 2010). با توجه به ماهیت توسعه پایدار، اهداف پایداری در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ایجاد تعادل بین سلامت اجتماعی، کیفیت زیست‌محیطی و رفاه اقتصادی است. به عبارت دیگر، در پایداری کسب‌وکار ارزش‌های زیست‌محیطی (حفاظت، بهبود و مسئولیت محیط‌زیست)، ارزش‌های اقتصادی (قیمت، کیفیت و هزینه) و ارزش‌های اجتماعی (مرتبط با اخلاق، منافع و مسئولیت اجتماعی) در قالب رویکرد مدیریت یکپارچه مورد توجه قرار می‌گیرند (Jonas, 2007). بر این اساس، بیشتر کسب‌وکارها سیاست‌های پایداری خود را با محور توجه به سه جنبه اصلی آن یعنی، دستیابی به عملکرد مالی مثبت همزمان با تأکید بر عملکردهای اجتماعی و زیست‌محیطی را در رأس برنامه‌های خود قرار داده‌اند (Elkington, 1999). توجه به پایداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط می‌تواند مزایای زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی مختلفی را به همراه داشته باشد که از جمله مهمترین آنها می‌توان به مواردی مانند صرفه‌جویی در هزینه‌ها (کاهش ضایعات، انرژی‌های غیرضروری، سوخت و دیگر ورودی‌ها)، مدیریت بهتر ریسک‌ها و خطرات پیش‌روی کسب‌وکارها (مقابله با فشارهای زنجیره‌ای تولید و مقررات سخت‌گیرانه، اتخاذ راهبردهای پایدار

دیگر، غافل ماندن از خروج بنگاه‌ها از چرخه فعالیت و در نتیجه از بین رفتن فرصت‌های اشتغال ایجاد شده را باعث شده است. بر همین اساس، پرداختن به مسأله پایداری این بنگاه‌ها در خور توجه ویژه می‌باشد. با توجه به اهمیت موضوع، در ادامه به بررسی و تبیین مبانی نظری مرتبط با پایداری کسب‌وکارها پرداخته شده است.

پایداری کسب‌وکار: صرف‌نظر از این‌که مفهوم پایداری برای نخستین بار در پاسخ به تخریب محیط توسط انسان استفاده و عمومیت یافت، پس از آن در سال‌های اخیر توسعه کسب‌وکارها به ویژه به دلیل تأکید بیش از حد آن‌ها بر ابعاد اقتصادی و دستیابی به سود بیشتر با چالش‌های جدی مواجه شد، مفهوم پایداری به مثابه ابزاری برای تعادل و آشتی میان ابعاد اکولوژیکی و زیست‌محیطی و اجتماعی کسب‌وکارها با بعد مالی و اقتصادی آن‌ها در ادبیات کسب‌وکار نیز وارد شده و مفهوم پایداری کسب‌وکار به طور فزاینده مورد توجه محققان و صاحب‌نظران مختلف قرار گرفت (سپه‌پناه و موحدی، ۱۳۹۴). پایداری کسب‌وکار، دستیابی استراتژیک و تلفیق اهداف اجتماعی، محیطی و اقتصادی شرکت از طریق هماهنگی سیستماتیک فرایندهای تجاری درون سازمانی اصلی برای بهبود عملکرد اقتصادی بلندمدت یک شرکت و شبکه ارزش شرکت می‌باشد (Carter and Rogres, 2008). البته، بایستی توجه داشت که پایداری مفهومی متفاوت از استمرار و تداوم فعالیت شرکت است و بیشتر به توانایی واحدهای کسب‌وکار در باقی ماندن در محیط و اجتماع و در نهایت ماندگاری در کل نظام اقتصادی برمی‌گردد (مشیرزاده، ۱۳۹۱). در واقع، پایداری کسب‌وکار منجر به انعطاف‌پذیری بیشتر شرکت‌ها می‌شود، به طوری که آنها را قادر می‌سازد خود را با تغییرات ایجاد شده انطباق دهند (Spence, 2015). بر اساس تحقیقات پیشین، خلق ارزش‌های

زندگی جامعه در نظر گرفته است. در یک تعریف دیگر، استاندارد ISO/CD9004 (۲۰۰۷) پایداری یک شرکت/ سازمان را وابسته به ایجاد توازن بین منافع مالی- اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی آن سازمان دانسته و این مقوله را به ذینفعان مستقیم یا غیرمستقیم سازمان مرتبط می‌کند. در واقع، پایداری شرکت، توانایی حفظ یا توسعه عملکرد در بلندمدت و نتیجه تداوم رضایت ذینفعان شرکت در طول زمان است (یگانه، ۱۳۹۶؛ خیاطیان، ۱۳۹۵). مفهوم پایداری راجع به فعالیت شرکت‌ها در بردارنده تعهدات واحدهای تجاری نسبت به انجام اصلاحات اصولی جهت ساختن دنیایی عادلانه، همراه با رفاه و آسایش برای همگان است که در آن، محیط پیرامون و نیز فرهنگ اصلی مردم حفظ شده و سهم نسل‌های آینده نیز از این منابع باقی بماند (مرادزاده و همکاران، ۱۳۸۵). در گذشته پایداری شرکتی بیشتر بر اشکال زیست‌محیطی و راهبردهای سبز تأکید داشت، ولی هم‌اکنون ابعاد و جنبه‌های مختلف و گسترده‌تری نظیر جایگاه شرکت‌ها در محیط‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و روش‌های عملکرد آنها در این زمینه‌ها را نیز در بر می‌گیرد. پایداری شرکتی موجد ارزش‌هایی مثل روابط درازمدت شرکت‌ها، شفافیت، روابط بهتر با کارکنان و کارآیی منابع را ارائه می‌کند. در واقع، پایداری شرکتی شکل تکامل‌یافته مفاهیم سنتی و قدیمی برای توصیف رفتار اخلاقی شرکت‌هاست (مشیرزاده، ۱۳۹۱). مفهوم کسب‌وکار پایدار، کسب‌وکار مسئولانه اجتماعی را مدنظر داشته که متضمن ایجاد یک شرکت با روابط مثبت با جامعه‌ای است که در آن فعالیت می‌کند و رابطه شرکت با جامعه و محیط، عاملی کلیدی در توانایی آن برای عملکرد اثربخش است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۴). گاسپاراتوس و همکاران

در ابتدای فعالیت‌ها و جلوگیری از صرف هزینه‌های سنگین در مواقع اضطراری) و حفظ پذیرش اجتماعی یا مجوز برای عمل به معنای حفظ ارتباطات قوی با ذینفعان یا سهامداران مختلف از قبیل کارکنان، مشتریان، جامعه محلی، دیگر شرکت‌ها و تعدیل‌کنندگان اشاره کرد (Spence, 2015). در این زمینه، تمامی برنامه‌های کاهش ضایعات و حفظ منابع به عنوان نمونه‌هایی از مسئولیت کسب‌وکارها در قبال جامعه و محیط‌زیست هستند که مورد توجه قرار گرفته‌اند. تعهد به چنین مسئولیت‌هایی علاوه بر نفع مستقیم به جامعه و محیط‌زیست، منافع زیادی برای کسب‌وکارهای اجرا کننده آن نیز در پی دارد و موجب ایجاد فرصت‌هایی برای افزایش عایدی آنها می‌شود (Ambec and Lanoie, 2008). به هر حال، آنچه مسلم است کسب‌وکارها در برابر نسل‌های آتی مسئول بوده و مجاز نیستند برای کسب سود بیشتر، حقوق آیندگان نسبت به منابع اقتصادی جهان، از جمله محیط‌زیست و سایر انسان‌ها را از بین ببرند. در غیر این صورت، پایداری کسب‌وکارها و تداوم سودآوری آنها امکان‌پذیر نخواهد بود؛ ضمن آنکه پایداری شرکت‌ها، بر نظام اقتصادی جهان تأثیرگذار است و در نهایت، ناپایداری یا سقوط سازمان‌ها و بنگاه‌های تجاری موجب رکود و حتی سقوط اقتصادی جهانی خواهد شد (مشیرزاده، ۱۳۹۱).

با در نظر گرفتن اهمیت مفهوم پایداری در حوزه کسب‌وکار، در سال‌های اخیر تعاریف مختلفی در خصوص پایداری کسب‌وکار ارائه شده است؛ در یک برداشت نسبتاً ساده، سازمان ملل متحد (۲۰۱۴) پایداری کسب‌وکار را هدایت عملیات کسب‌وکار جهت دستیابی به نیازهای موجود بدون تأثیر بر توانایی نسل‌های آینده در تأمین نیازهایشان و توجه به تأثیر آن بر مسائل زیست‌محیطی، اجتماعی و اداره

داشته باشد. به عبارت دیگر، کسب‌وکارها در ایران به شرطی تمایل به استفاده از فرصت‌های موجود در رابطه با فعالیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی دارند که برای آن‌ها مزیت رقابتی به دنبال داشته باشد و سبب افزایش سود اقتصادی آن‌ها گردد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۴). اما، واقعیت کنونی در جهان امروز این است که توجه به پایداری یک ضرورت است و کسب‌وکارهای پایدار باید چندبعدی بوده و نه تنها مسئول عملکرد مالی شرکت باشند، بلکه با مقررات دارایی‌های اجتماعی و زیست‌محیطی که اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بنگاه‌های جدید را مورد توجه قرار می‌دهد، سازگار باشند.

سنجش پایداری کسب‌وکار: سنجش پایداری، مبنا و معیاری عقلایی برای تعیین استانداردهای محیطی است و میزان بهره‌برداری از منابع را تعیین و کنترل می‌کند. سنجش پایداری کسب‌وکارها به نوعی تعیین‌کننده و بیان‌کننده میزان و معیار فاصله بین وضعیت پایدار و اولیه و وضعیت جدید یک واحد کسب‌وکار است. در تحلیل پایداری هم‌زمان ظرفیت منابع و ماندگاری اقتصادی در ارتباط با نیاز تولیدی موردنظر، بررسی، تحلیل و کنترل می‌شود (نکویی‌نائینی و همکاران، ۱۳۹۵).

علی‌رغم این‌که سنجش پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی به دلیل ویژگی‌های خاص و مفهومی که از پایداری کسب‌وکارها در نظر است بسیار دشوار است، اما این موضوع به منظور سطح‌بندی آن، امری ضروری است. وجود نظرات و دیدگاه‌های متفاوت در مورد مفاهیم پایداری کسب‌وکارها، باعث شده تا روش‌ها، شاخص‌ها و معیارهای متفاوتی نیز برای سنجش میزان پایداری آن‌ها ارائه شود (عمانی، ۱۳۹۶). در واقع، مفهوم پایداری کسب‌وکار مفهومی چندبعدی است که نمی‌توان آن را به راحتی و به طور مستقیم اندازه‌گیری

(۲۰۰۸)، پس از مطالعات طولانی، تعریف زیر را در مورد کسب‌وکارهای پایدار ارائه کرده‌اند:

- تلفیق مسائل اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و بنگاهی و همین‌طور در نظر گرفتن تعامل میان آن‌ها،
- در نظر گرفتن نتایج فعالیت‌های فعلی در آینده،
- تأیید این‌که فعالیت‌های فعلی ما ممکن است دارای تأثیرات منفی بوده و در نتیجه می‌بایست محتاطانه عمل کرد،
- در نظر گرفتن حقوق مردم، و
- در نظر گرفتن حقوق صاحبان شرکت.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان کسب‌وکار پایدار را کسب‌وکاری تعریف نمود که (Spence, 2015):

۱. ارزش اقتصادی ایجاد کند،
۲. ثروت عمومی همراه با سازوکار مناسب برای توزیع آن را افزایش دهد،
۳. توجیه اقتصادی داشته باشد،
۴. محیط‌زیست را تخریب ننماید،
۵. اخلاقی هدایت شود، و
۶. مطابق با قوانین و مقررات باشد.

البته، ذکر این نکته نیز ضروری است که از جهتی می‌توان بیان داشت که کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در اصل از نوع کسب‌وکارهای پایدار هستند، زیرا این بنگاه‌ها دارای ارتباط بیشتری با مشتریان، کارکنان و تأمین‌کنندگان می‌باشند و نسبت به شرکت‌های بزرگ از درک و سازگاری بیشتری با اجتماع و محیط طبیعی برخوردار هستند (Mitchell et al., 2011). برخلاف این ادعا، با نگاهی واقع‌گرایانه به موضوع و شرایط موجود در ایران، توجه به مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی از سوی کسب‌وکارها هنوز چندان نهادینه نشده است و به نظر می‌رسد دنبال نمودن ارزش‌های اجتماعی و زیست‌محیطی از سوی کسب‌وکارها به شرطی تحقق می‌یابد که در سودآوری اقتصادی آن‌ها تأثیری مثبت

منظور بیان وضعیت اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی کسب‌وکارها به کار گرفته می‌شوند. در برخی از مواقع نیز چندین شاخص با یکدیگر ترکیب می‌شوند و پایداری از طریق شاخص‌ها و معیارها اندازه‌گیری و محاسبه می‌شود و روند آن از گذشته تا حال پیگیری می‌گردد تا در نهایت با درک این روند، امکان بینشی کوتاه‌مدت برای تصمیمات مرتبط به آینده ایجاد شود (Ness et al., 2007). بنابراین، ابزارها در شیوه گفته شده از سنجش پایداری، یا غیر یکپارچه‌اند که نمی‌توانند با پارامترهای طبیعی-اجتماعی ادغام شوند، یا یکپارچه‌اند بدین معنی که ابزارهای ترکیبی برای مجموع ابعاد مختلف به شمار می‌روند (Streimikiene et al., 2009).

- سنجش پایداری تولید محور: این شیوه سنجش عمدتاً به برآیند پایدار بودن فعالیت‌ها و اقدامات اجرایی توجه داشته و بیشتر در حوزه‌های اقتصادی و زیست‌محیطی کاربرد دارد. در این شیوه بر جریان‌های مرتبط با تولید و مصرف کالا و خدمات و نتایج زیست‌محیطی آن‌ها تأکید می‌شود. در واقع، در این طبقه تمرکز معطوف ارزیابی جریان‌های مختلف در خصوص محصولات مختلف و یا خدمات است. به بیانی دیگر، میزان استفاده از منابع و اثرهای زیست‌محیطی در طول زنجیره تولید و یا از طریق چرخه عمر محصول ارزیابی می‌شود که هدف از آن شناسایی ناکارآمدی در سطح برنامه‌ریزی، مدیریت و اجرا و خطرهای خاص ناشی از آن در ایجاد ناپایداری، به‌ویژه اثرهای زیست‌محیطی است و نتیجه آن کمک به تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری توسعه‌ای در پهنه سرزمین خواهد بود (Ness et al., 2007).

- سنجش پایداری یکپارچه یا نظام‌مند (رویکرد اندام‌وار): در زمینه برنامه‌ریزی کسب‌وکارهای پایدار، به منظور چالش مؤثر پیچیدگی این تصمیم‌گیری،

کرد. بر همین اساس، با توجه به این نوع از برداشت‌ها از پایداری کسب‌وکارها، طراحی و اجرای روش‌هایی برای ارزیابی پایداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی و همچنین، شناسایی شاخص‌های مناسب جهت سنجش پایداری آن‌ها، به عنوان یک چالش اصلی برای پژوهشگران کشاورزی مطرح است (عبداله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴). به عبارت دیگر، این مفهوم نیازمند مجموعه‌ای از شاخص‌ها است که بتوان به‌وسیله آن برای ارزیابی عملکرد کسب‌وکارها در رابطه با هر یک از ابعاد مختلف پایداری (اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی) استفاده کرد. از این‌رو، جهت سنجش پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن، کارشناسان و متخصصان روش‌ها، شاخص‌ها و معیارهای پرشماری را ارائه داده‌اند که در ادامه به تبیین برخی از مهمترین آن‌ها پرداخته شده است.

روش‌های سنجش پایداری کسب‌وکارها: تعداد ابزارها و روش‌هایی که ادعا می‌شود می‌توانند برای سنجش پایداری استفاده شوند، هر روز در حال افزایش است و به‌طور هم‌زمان بسیاری از آن‌ها در مقایسه با قبل دستورالعمل‌های کاربردی، داده‌ها و تجارب بهتری را در انجام و مطالعه موردی ارائه می‌دهند (Ness et al., 2007)، به طوری‌که با توجه به مطالعات صورت گرفته، تاکنون طبقه‌بندی‌های مختلفی از شیوه‌ها و ابزارهای ارزیابی و سنجش پایداری صورت گرفته است که در مجموع همه آن‌ها را می‌توان در سه طبقه کلی قرار داد (Streimikiene et al., 2009):

- سنجش پایداری بر اساس شاخص‌ها: در این شیوه از یک یا چندین شاخص و نماگر برای سنجش پایداری استفاده می‌شود. سنجش بر اساس شاخص‌ها، اقدامات ساده و اولیه برای ارزیابی هستند که غالباً به

الگوهای سنجش و ارتقاء سطح پایداری کسب و کارها: در سال‌های اخیر، از سوی محققان و پژوهشگران مختلف الگوها و مدل‌های گوناگونی به منظور اندازه‌گیری و بهبود سطح پایداری کسب و کارها معرفی شده است که در ادامه به بررسی و تبیین برخی از این الگوها پرداخته شده است.

۱- مدل ISO/cd 9004 (2007): این مدل در سال ۲۰۰۷ توسط سازمان بین‌المللی استاندارد ارائه شده است؛ استاندارد ISO/CD9004 (2007) پایداری یک سازمان را وابسته به ایجاد توازن بین منافع مالی-اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی آن سازمان دانسته و این مقوله را به ذینفعان مستقیم یا غیرمستقیم سازمان (مانند سهامداران، کارمندان، مشتریان، مصرف‌کنندگان، گروه‌های فشار و انجمن‌ها) مرتبط می‌کند. این استاندارد درجات پایداری سازمانی را به پنج سطح مبتدی، پیش‌فعال، منعطف، نوآور و پایدار تقسیم نموده و دستیابی به پایداری را در گرو قدرت سازمان در مواجهه با تغییرات محیطی خود می‌داند.

۲- مدل سرآمدی سازمان: آخرین ویرایش مدل سرآمدی سازمانی (European Foundation for Quality Management) در سال ۲۰۰۳ توسط بنیاد کیفیت اروپا ارائه شده است. این مدل، پایداری را در گرو کسب رضایت متوازن تمام ذینفعان سازمان می‌داند. در این مدل، درجه پایدار سازمانی به صورت یک امتیاز بین صفر تا هزار تعیین می‌شود و منطق ارزیابی و ارتقاء درجه پایداری و امتیازبندی به آن، به منطق رادار مشهور است. عناصر و ویژگی‌های این منطق به شرح زیر است (رضائی‌منش، ۱۳۹۱):

- نتایج (R): تعیین نتایج مورد انتظار به عنوان بخشی از فرایند تدوین خط‌مشی و راهبردها؛
- رویکرد (A): برنامه‌ریزی، ایجاد و توسعه مجموعه‌ای یکپارچه از رویکردهای منطقی و مطلوب جهت دستیابی به نتایج موردنیاز حال و آینده؛

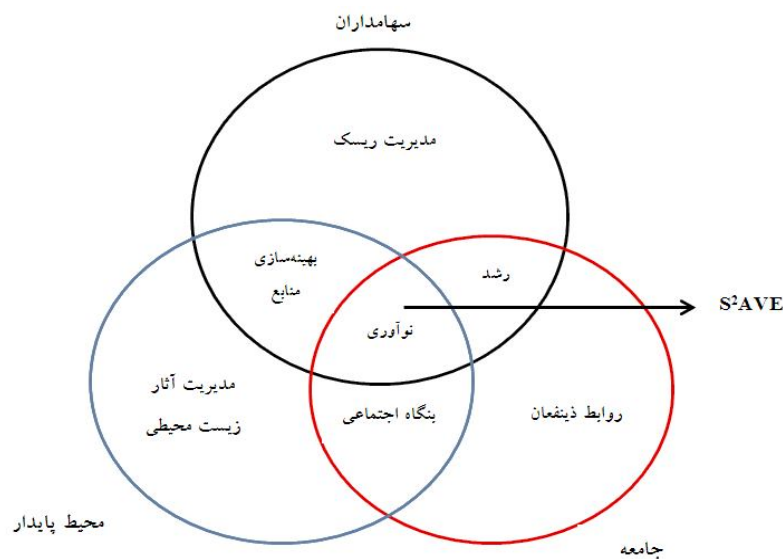
رهیافت نظام‌وار جهت ارزیابی پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی پیشنهاد می‌شود (Schultink, 2000). در این شیوه سنجش، تمرکز اساسی بر روی ابزارها و شیوه‌هایی از ارزیابی پایداری است که به سنجش کل سیستم به لحاظ پایدار بودن در ابعاد مختلف آن می‌پردازد (خسروبیگی و همکاران، ۱۳۹۰). در این رویکرد سه نظام اصلی؛ نظام انسانی، نظام حمایتی و نظام محیطی و در قالب این سه، شش نظام فرعی؛ توسعه فردی، نظام اجتماعی، حکومت، زیرساخت، نظام اقتصادی و منابع و محیط‌زیست قابل طرح است. همچنین، خصوصیات نظام پایدار در این رویکرد عبارتند از: موجودیت، اثربخشی، آزادی عمل، امنیت، سازگاری، هم‌زیستی و نیازهای روانی (بدری و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۲). استفاده از این رهیافت و قرار دادن ویژگی‌های نظام‌های پایدار و شش نظام فرعی به عنوان ابعاد افقی و عمودی در قالب یک جدول، منجر به شکل‌گیری ماتریسی می‌شود که می‌توان به عنوان ماتریس نظام‌وار کسب‌وکار پایدار معرفی کرد و از آن به عنوان چارچوبی برای تدوین معرف‌ها و شاخص‌ها استفاده نمود. البته، می‌توان این ماتریس را بسط داد و از آن به عنوان یک رویکرد نسبتاً کاملی برای سنجش پایداری استفاده کرد (رکن‌الدین افتخاری و آقایاری‌هیر، ۱۳۸۶). همچنین، در این رویکرد برای انتخاب شاخص‌ها، امکان بومی‌سازی شاخص‌ها بیش از سایر رویکردها فراهم است (خسروبیگی و همکاران، ۱۳۹۰).

به‌طور خلاصه می‌توان گفت هر کدام از روش‌های ذکر شده دارای مزایا و معایبی می‌باشند، اما استفاده از یک روش ترکیبی در خصوص ارزیابی و سنجش پایداری کسب‌وکارها می‌تواند بسیار مؤثر باشد.

شوند. شاید این نگرش به نوعی، ساختارشکن باشد و پیچیدگی‌های جدیدی را برای مدیران از جمله ارتباط شرکت‌ها با سازمان‌های غیردولتی، جوامع محلی، دولت‌ها و نهادهای دولتی و نظیر آن‌ها ایجاد نمایند (مشیرزاده، ۱۳۹۱). این مدل مستلزم ایجاد توازن بین خواست‌های سرمایه‌گذاران، اجتماع و محیط‌زیست است (شکل ۱). بهینه‌سازی منابع، رشد و بنگاه اجتماعی عواملی است که نشان می‌دهد هدف‌های کسب‌وکار جدا از جامعه و محیطی که در آن فعالیت می‌کند، نبوده و در صورتی که تنها به هدف‌های کوتاه‌مدت اقتصادی توجه شود، بی‌توجهی به آثار اجتماعی و محیطی آنها ممکن است باعث ناپایداری آن بنگاه یا شرکت و در نهایت نظام اقتصادی گردد (Grayson et al., 2008). اما به رغم منافع این مدل، باید پذیرفت که پاسخگویی به نیازها و خواست‌های سهامداران به تنهایی موجب پایداری شرکت‌ها نخواهد شد. استفاده از منابع، مدیریت ضایعات، جلوگیری از آلودگی، تغییرات آب‌وهوایی و تنوع‌زیستی همگی موارد با اهمیتی هستند که باید برای پایداری مورد توجه قرار گیرند (مشیرزاده، ۱۳۹۱)

- جاری‌سازی (D): جاری‌سازی رویکردها به روشی نظام‌مند جهت اطمینان از اجرای کامل آنها؛ و
- ارزیابی و بازنگری (A & R): ارزیابی و بازنگری رویکردها و اجرای آن بر اساس بررسی و تحلیل نتایج به‌دست‌آمده و فعالیت‌های یادگیری جاری و در نهایت شناسایی، اولویت‌بندی، برنامه‌ریزی و اجرای بهبودهای موردنیاز.

۳- مدل ارزش افزوده برای اجتماع و سهامدار به کمک بازیابی زیست‌محیطی: مدل ارزش افزوده برای اجتماع و سهامدار به کمک بازیابی زیست‌محیطی (Shareholder and Social Added Value With Environment Restoration) در سال ۲۰۰۸ به عنوان طرز فکری جدید برای پایداری شرکتی ارائه شد؛ در این روش، پایداری شرکتی تنها یک هدف نیست، بلکه فرایندی است که باعث تغییر شکل بنیادی سازمان‌ها یا شرکت‌ها می‌گردد. برای به‌کارگیری این روش، ابتدا نشان می‌دهند که چگونه ابتکار و نوسازی موجب می‌گردد درهای سازمان‌ها و شرکت‌ها به روی مدلی جدید برای دستیابی به سودآوری بیشتر و ورود به بازارهای جدید و دست‌نخورده گشوده شود و شرکت‌ها به نهادهایی راهبردی از طریق رهیافتی نظام‌مند و منسجم تبدیل

شکل ۱- توازن بین خواست‌های جامعه، سرمایه‌گذاران و محیط‌زیست (مشیرزاده، ۱۳۹۱)

محیطی انجام می‌شود و از طریق، تغییر در کسب‌وکار به جای آن که تهدیدی برای بقای بنگاه محسوب شود، ابقای آن را تضمین خواهد کرد،

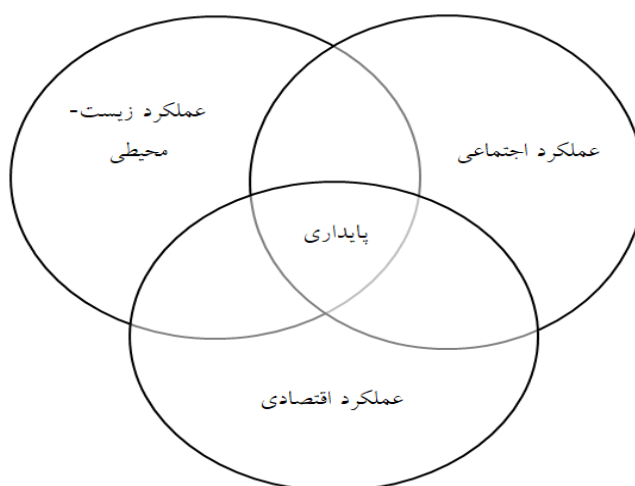
- استفاده صحیح از تجزیه و تحلیل PEST به کسب‌وکار کمک می‌کند از انجام اقداماتی که منجر به شکست کسب‌وکار می‌شود و دلایل این شکست که از عدم پایش محیط خارجی سازمان است، اجتناب نماید، و

- تجزیه و تحلیل PEST در ابتدای فعالیت یک کسب‌وکار مفید واقع شده و باعث می‌شود که در اداره امور از امور غیر عقلایی استفاده نشده و اقدامات با واقعیات محیط تطبیق داده شوند.

- ۵- مدل سود سه‌گانه یا خط پایین سه‌گانه: مدل خط پایین سه‌گانه (TBL) در سال ۱۹۹۹ توسط ال‌کینگتون مطرح شد که شامل سه جز محیط طبیعی، جامعه و عملکرد اقتصادی می‌باشد. بر اساس نظریه ونکاترامان و نایاک (۲۰۱۵)، یکی از معتبرترین رویکردها برای سنجش عملیاتی پایداری کسب‌وکار، خط پایین سه‌گانه می‌باشد. پایداری شرکتی بر مبنای مدل دارای سه شاخص اصلی توسعه اجتماعی، حفاظت از محیط‌زیست و توسعه اقتصادی می‌باشد (شکل ۲).

۴- مدل تجزیه و تحلیل عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیکی: مدل تجزیه و تحلیل عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیکی (Political, Economic, Social, Technological) چارچوبی است که مشاوران استراتژی، برای بررسی محیط کلان بیرونی مورد استفاده قرار می‌دهند که شرکت در آن محیط فعالیت می‌کند. عوامل PEST (یعنی عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیکی) در ایجاد ارزش فرصت‌های یک استراتژی نقش مهمی ایفا می‌کنند. با این حال آنها معمولاً از کنترل شرکت خارج بوده و به صورت طبیعی به‌عنوان تهدید یا فرصت ذکر می‌شوند. باید توجه داشت که عوامل کلان محیطی می‌توانند برای کشورها و یا حتی مناطق مختلف متفاوت باشند؛ بنابراین، تحلیل PEST باید برای هر کشور یا منطقه به‌صورت جداگانه انجام شود. این مدل یک ابزار ساده و در عین حال مهم و با قابلیت استفاده گسترده است که به درک شرایط محیطی که کسب‌وکار در آن فعالیت می‌نماید، کمک می‌کند (مرادی، ۱۳۹۴). مدل PEST به دلایل زیر از اهمیت زیادی برخوردار است (Saunders, 2002):

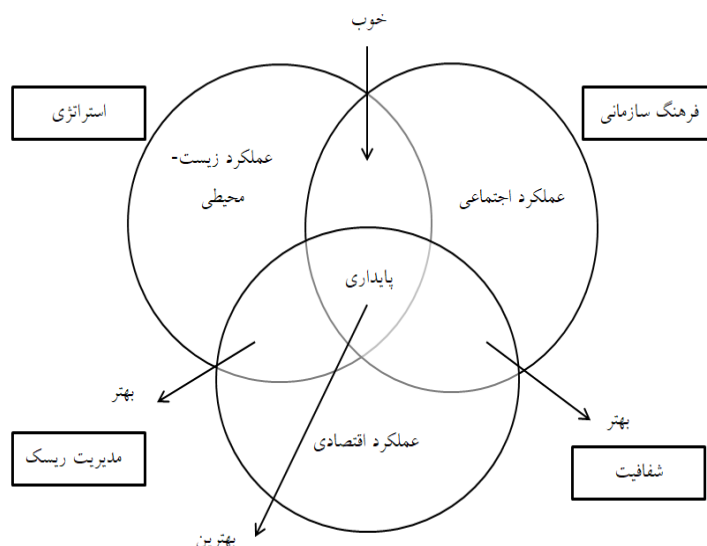
- از طریق استفاده مؤثر از این مدل، تغییرات مورد نظر در کسب‌وکار، متناسب با پیش‌بینی تغییرات عوامل

شکل ۲- مدل خط پایین سه‌گانه (ال‌کینگتون، ۱۹۹۹)

چهار جنبه پشتیبان شامل مدیریت ریسک، شفافیت، استراتژی و فرهنگ سازمانی می‌باشد و به مدل TBL+ 4 Facets معروف است (شکل ۳).

۶- مدل سود سه‌گانه و چهار جنبه پشتیبان: کارتر و راجرز (۲۰۰۸) بر اساس مدل سود سه‌گانه مدلی را برای پایداری ارائه داده‌اند که شامل عملکرد سازمان در سه بعد اجتماعی، اقتصادی و محیطی به همراه

شکل ۳- مدل سود سه‌گانه و چهار جنبه پشتیبان (کارتر و راجرز، ۲۰۰۸)

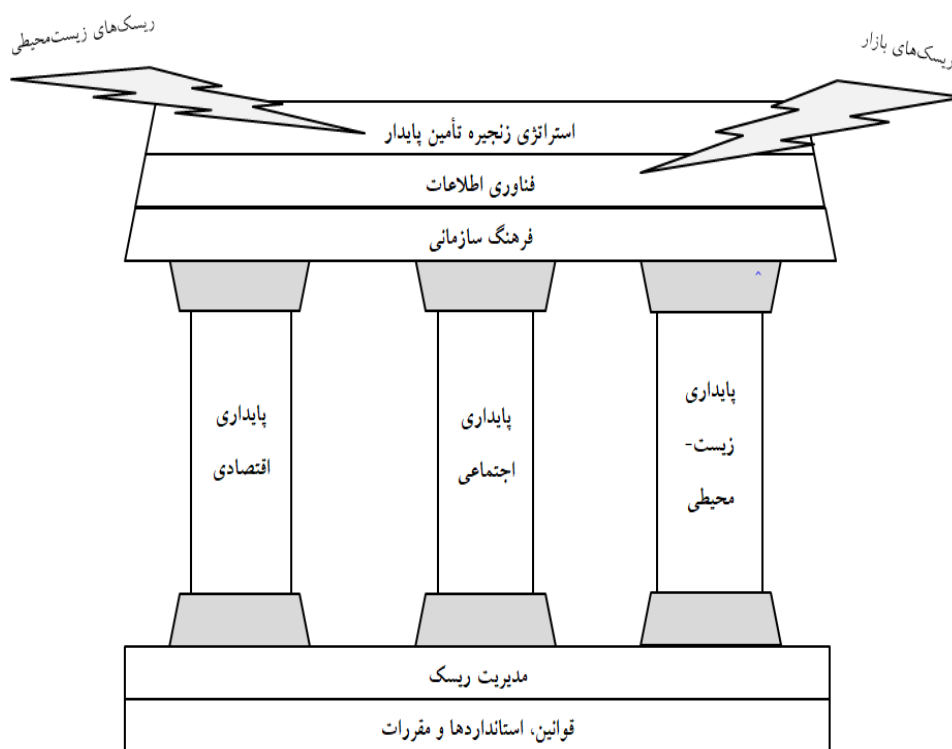
یکی از ذینفعان اصلی کسب‌وکار عملکرد مناسبی داشته باشند (توسعه اجتماعی)، هیچ آسیب یا کمترین زیان ممکن را به زمین وارد کنند (حفاظت از محیط‌زیست) و سود، ارزش و منافع مناسب و مطابق با انتظارات سهامداران ایجاد نمایند (توسعه اقتصادی).

شامل سه بعد اصلی عملکرد اقتصادی، محیطی و اجتماعی است که به دسته‌های حقوق انسانی، شیوه کار و طرز کار شایسته و مسئولیت محصول و جامعه تفکیک می‌شود. یکسری شاخص‌های اضافه هم در قسمت ضمیمه وجود دارد که شامل خدمات مالی، لجستیک، حمل‌ونقل، انبارداری و مواد، آژانس‌های عمومی، ارتباطات راه دور و غیره است. در این روش، هفتاد شاخص کلیدی معرفی شده و توضیحات روش‌شناسی، حیطه کاربرد شاخص‌ها و رفرنس‌های

۷- مدل 3P: گوپتا و کومار (۲۰۱۳) ذینفعان سازمان در پایداری شرکتی را در سه بخش مردم و کارکنان (People)، زمین (Planet) و سود/ سهامداران (Profit) دسته‌بندی نموده است که می‌توان این رویکرد را 3P نامید. در حقیقت، کسب‌وکارها زمانی پایدار خواهند بود که در قبال مردم و کارکنان به‌عنوان ۸- روش طرح گزارش جهانی: در سال ۱۹۹۷ برنامه محیطی ایالت متحده به همراه سازمان‌های غیردولتی ایالات متحده، برنامه‌ای برای اقتصاد پاسخگو در برابر محیط ایجاد کردند که منجر به ارائه شاخص طرح گزارش جهانی (Global Reporting Initiative) گردید. هدف این برنامه افزایش کیفیت، دقت و مفید بودن گزارشات پایداری بود (GRI, 2013). این روش جزء شناخته‌شده‌ترین شیوه‌های اندازه‌گیری پایداری است. شاخص‌های طرح گزارش جهانی

۹- مدل خانه مدیریت زنجیره تأمین پایدار: این مدل توسط توتبرگ و ویتس تراک (۲۰۱۰) معرفی شده است. مدل مزبور به صورت بنایی می‌باشد که سه ستون دارد. ستون‌های این بنا، سه بعد اصلی پایداری (اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) بوده که برای متعادل نگه داشتن بنا ضروری می‌باشند. مدیریت ریسک، فونداسیون بنا را تشکیل می‌دهد. مطابق این مدل، برای دستیابی به منافع و سود بلندمدت باید ریسک‌ها شناسایی و کاهش داده شوند (شکل ۴).

فنی دیگر ارائه می‌شود (الف و مزروعی نصرآبادی، ۱۳۹۳). یکی از مزایای روش طرح گزارش جهانی امکان استفاده از الگوبرداری است. از معایب این روش نیز می‌توان از تعداد زیاد شاخص‌ها نام برد؛ چرا که با توجه به اینکه این روش برای بسیاری از صنایع مطرح می‌شود، تعداد زیادی شاخص تعریف شده که انتخاب شاخص‌هایی مناسب برای یک صنعت را سخت و دشوار می‌سازد. همچنین، در روش GRI اندازه‌گیری شاخص‌ها ساده نبوده و به نیازهای مشتری توجه کافی نشده است (Isaksson and Steimle, 2009).

شکل ۴- مدل خانه مدیریت زنجیره تأمین پایدار (توتبرگ و ویتس تراک، ۲۰۱۰)

خلاصه این نتایج در جدول زیر ارائه شده است (جدول ۱).

نتیجه‌گیری

بررسی منابع و تحقیقات نشان داد، به‌منظور ارزیابی پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی مدل‌های متنوعی از سوی محققان مختلف ارائه شده است که

جدول ۱- مدل‌ها و الگوهای سنجش پایداری کسب‌وکارها.

مشخصه / ویژگی	مؤلفه‌ها / ابعاد پایداری			ارائه دهنده / سال	مدل / الگو
	زیست محیطی	اجتماعی	اقتصادی		
پایداری وابسته به ایجاد توازن بین منافع مالی - اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی / درجات پایداری سازمانی در پنج سطح مبتدی، پیش فعال، منعطف، نوآور و پایدار	√	√	√	سازمان بین‌المللی استاندارد (۲۰۰۷)	مدل ISO/cd 9004
پایداری در گرو کسب رضایت متوازن تمام ذینفعان سازمان	-	-	-	بنیاد کیفیت اروپا (۲۰۰۳)	مدل سرآمدی سازمان
پایداری مستلزم ایجاد توازن بین خواست‌های سرمایه‌گذاران، اجتماع و محیط زیست / اهداف پایداری: بهینه‌سازی منابع، رشد و بنگاه اجتماعی	√	√	√	Grayson et al (2008)	مدل ارزش افزوده برای اجتماع و سهامدار به کمک بازیابی زیست محیطی
مشخصه / ویژگی	مؤلفه‌ها / ابعاد پایداری			ارائه دهنده / سال	مدل / الگو
	زیست محیطی	اجتماعی	اقتصادی		
بررسی محیط کلان بیرونی / توجه به عوامل سیاسی و تکنولوژی علاوه بر عوامل اقتصادی و اجتماعی	-	√	√	Aguilar (1967)	مدل تجزیه و تحلیل عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیکی (PEST)
یکی از معتبرترین رویکردها برای سنجش عملیاتی پایداری کسب‌وکار / شامل سه جز محیط طبیعی، جامعه و عملکرد اقتصادی	√	√	√	Elkington (1999)	مدل خط پایین سه‌گانه (Triple Bottom Line)
ابعاد سه‌گانه پایداری به همراه مدیریت ریسک، شفافیت، استراتژی و فرهنگ سازمانی	√	√	√	Carter and Rogers (2008)	مدل سود سه‌گانه و چهار جنبه پشتیبان
پایداری کسب‌وکارها در سه بخش مردم و کارکنان، زمین و سود / سهامداران	√	√	√	Gupta and Kumar (2013)	مدل 3P
ارائه هفتاد شاخص کلیدی جهت ارزیابی پایداری	√	√	√	ایالت متحده	طرح گزارش جهانی (GRI)
به صورت یک بنا با سه ستون پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی / مدیریت ریسک به عنوان فونداسیون بنا	√	√	√	Teuteberg and Wittstruck (2010)	مدل خانه مدیریت زنجیره تأمین پایدار

الگوها به چشم می‌خورد که عبارت است از رویکرد سه‌گانه پایداری، یعنی پایداری اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی. براین اساس، می‌توان نتیجه گرفت که یک مدل جامع جهت سنجش پایداری،

نتایج مرور ادبیات نشان داد که در بیشتر مدل‌ها و الگوهای ارائه شده از رویکردی جامع و دیدگاهی چندبعدی جهت سنجش پایداری استفاده شده است. به عبارت دیگر، یک اصل مهم و اساسی بین تمامی

مدلی است که هر سه مؤلفه‌ی پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را در نظر بگیرد. نتایج مرور ادبیات حاکی از آن است که اهداف پایداری در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ایجاد تعادل بین سلامت اجتماعی، کیفیت زیست‌محیطی و رفاه اقتصادی است. به عبارت دیگر، در پایداری کسب‌وکار ارزش‌های زیست‌محیطی (حفاظت، بهبود و مسئولیت محیط‌زیست)، ارزش‌های اقتصادی (قیمت، کیفیت و هزینه) و ارزش‌های اجتماعی (مرتبط با اخلاق، منافع و مسئولیت اجتماعی) در قالب رویکرد جامع و سیستمی مورد توجه قرار می‌گیرند.

منابع

- ۱- آذر، ع.، صادقی، آ و کردنائیچ، ا. ۱۳۹۱. اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر موفقیت کسب‌وکارهای کوچک و متوسط حوزه فناوری‌های برتر- رویکرد فرایند تحلیل شبکه‌ای فازی. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۵ (۲): ۱۸۴-۱۶۵.
- ۲- بدری، س. ع. و رکن‌الدین افتخاری، ع. ۱۳۸۲. ارزیابی پایداری: مفهوم و روش. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۶۹: ۳۴-۹.
- ۳- پارساپور، س.، براتی، ج. و رسول‌زاده، م. ۱۳۹۶. عوامل اثرگذار بر پایداری بنگاه‌های کوچک و کارآفرین، مورد مطالعه: بنگاه‌های صنعتی شهرستان مشهد. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۱۰ (۱): ۶۰-۴۱.
- ۴- حجی، ر. و پاسبانی، م. ۱۳۸۸. مطالعه روش توسعه خوشه صنعتی با رویکرد UNIDO در SME (مطالعه موردی تولیدکنندگان قطعات خودرو استان آذربایجان شرقی). فصلنامه مدیریت صنعتی، ۴ (۸): ۵۳-۳۱.
- ۵- خدای‌پور، ا. و شفیعی همت‌آباد، ح. ۱۳۹۲. پایداری شرکت‌ها و اندازه‌گیری آن. ماهنامه حسابرس، ۶۹: ۱-۵.
- ۶- خسروبیگی، ر.، شایان، ح.، سجاسی‌قیداری، ح. و صادقلو، ط. ۱۳۹۰. سنجش و ارزیابی پایداری در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چند متغیره فازی - تاپسیس. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۲ (۱): ۱۸۵-۱۵۱.
- ۷- خیاطیان، م. ص.، الیاسی، م. و طباطبائیان، س. ح. ۱۳۹۵. الگوی پایداری شرکت‌های دانش بنیان در ایران. فصلنامه سیاست علم و فناوری، ۸ (۲): ۴۹-۹۹.
- ۸- رضائی‌منش، ب.، محمدنبی، س. و محمدنبی، س. ۱۳۹۱. کاربرد مدیریت دانش در سنجش درجه بلوغ سازمانی. فصلنامه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۲۷ (۴): ۱۰۰۹-۹۸۵.
- ۹- رکن‌الدین افتخاری، ع. و آقایاری‌هیر، م. ۱۳۸۶. سطح‌بندی پایداری توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش هیر). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، ۶۱: ۴۴-۳۱.
- ۱۰- رکن‌الدین افتخاری، ع.، ایمانی‌خوشخو، م. ح.، پورطاهری، م. و پورجم‌علویجه، ا. ۱۳۹۴. تحلیل بعد اجتماعی مدیریت کارآفرینی پایدار در صنعت هتلداری (مورد مطالعه: هتل‌های ۴ و ۵ ستاره شهر تهران). دو فصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، ۳ (۶): ۱۶۳-۱۳۹.
- ۱۱- زاهدی مازندرانی، م. ح. ۱۳۸۳. ضرورت‌های کارکردی توسعه اشتغال در بخش کشاورزی. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. ۱۲ (۴۵): ۶۷-۴۱.

- ۱۲- سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران. ۱۳۹۳. *عارضه‌یابی صنایع کوچک و متوسط*. گزارش پژوهشی، تهران، سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران.
- ۱۳- سپه‌پناه، م. و موحدی، ر. ۱۳۹۴. *کارآفرینی پایدار رویکردی نو در کشاورزی*. فصلنامه کارآفرینی در کشاورزی، ۲ (۱): ۱۹-۳۶.
- ۱۴- شریف‌زاده، م. ش. ۱۳۹۳. *کشاورزی پایدار کارآفرینانه: در جستجوی رهیافتی مقتضی برای تسهیل توسعه کسب‌و- کارهای کارآفرینانه کشاورزی*. فصلنامه کارآفرینی در کشاورزی، ۱ (۱): ۱۰۳-۱۲۹.
- ۱۵- عبداله‌زاده، غ. ح.، شریف‌زاده، م. ش. و خواجه‌شاه‌کوهی، ع. ر. ۱۳۹۴. *ارزیابی و مقایسه سطوح پایداری در نظام تولید برنج شهرستان ساری*. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۴ (۳): ۱۱۱-۱۳۵.
- ۱۶- عقیلی، ف.، طیبی، س. ک.، زمانی، ز. و ابراهیمی، ن. ۱۳۹۱. *اثر کارآفرینی و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط بر اشتغال*: تجربه چند کشور منتخب در حال توسعه. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۵ (۲): ۱۶۴-۱۴۵.
- ۱۷- عمانی، ا. ر. ۱۳۹۶. *تحلیل پایداری نظام تولیدی صیفی‌کاران از راه تحلیل بیزی الگوهای پرویت فضایی*. فصلنامه تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۹ (۲): ۱۵۲-۱۳۳.
- ۱۸- فرجادی، غ. ع. و عبادی، ح. ۱۳۸۷. *بازار کار، اشتغال و بیکاری در اقتصاد ایران*. موسسه عالی پژوهش در برنامه- ریزی و توسعه. انتشارات تهران. تهران.
- ۱۹- فیض‌پور، م. ع.، سعید اردکانی، س. و پوش‌دوزباشی، ه. ۱۳۹۰. *بررسی تأثیر حیات بنگاه‌های جدیدالورود کوچک و متوسط در تغییرات اشتغال: تجاربی از صنعت نساجی ایران طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۷۵*. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۴ (۱۴): ۸۶-۶۷.
- ۲۰- مرادی، م. ع. ۱۳۹۴. *محیط کسب‌وکار: نظریه‌ها، شاخص‌ها و تکنیک‌ها*. چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۲۱- مشیرزاده، ه. ۱۳۹۱. *پایداری شرکتی*. ماهنامه حسابرس، ۵۹: ۶۲-۵۴.
- ۲۲- ملاشاهی، غ.، ظریفیان، ش. و سارانی، و. ۱۳۹۴. *عوامل مؤثر بر موفقیت کسب‌وکارهای کوچک و متوسط زراعی و باغی شهرستان زابل*. فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۲-۴۶ (۴): ۷۴۸-۷۳۹.
- ۲۳- نادری مهدبی، ک. ۱۳۹۳. *راهنمای کارآفرینی و خوداشتغالی*. چاپ اول، انتشارات مصفا‌ی الوند، همدان.
- ۲۴- نکویی‌نائینی، س. ع.، قنبری، ی. و برقی، ح. ۱۳۹۵. *سنجش پایداری نظام‌های بهره‌برداری موجود در بخش کشاورزی استان اصفهان (خرده‌دهقانی، تعاونی تولید روستایی و شرکت سهامی زراعی)*. فصلنامه جغرافیا و پایداری محیط، ۲۰: ۵۳-۳۹.
- ۲۵- یگانه، ل.، نوری، ر.، جعفری‌نیا، س. و یگانه، ر. ۱۳۹۶. *تحلیل وضعیت پایداری دانشی بنگاه‌های اقتصادی*. فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی، ۲۹: ۲۷۰-۲۴۹.
- 26- APO. 2003. *Development of agribusiness enterprises (edited by Robert Oliver)*. Report of the APO Seminar on Development of Agribusiness Enterprises, Indonesia, 20-24 November 2000, Asian Productivity Organization, Tokyo.
- 27- Atkinson, G. 2010. *Measuring corporate sustainability*. Journal of Environmental Planning and Management, 43 (2): 235-252.
- 28- Bagheri, A. and Shabanali Fami, H. 2016. *Potato growers' risk perception: A Case Study in Ardabil Province of Iran*. J. Agr. Sci. Tech., 18: 55-65.

- 29- Carter, C.R. and Rogers, D.S. 2008. *A framework of sustainable supply chain management: moving toward new theory*. International Journal of Physical Distribution and Logistics Management, 38 (5): 360-387.
- 30- Christina, B., Neelufer, A. and AlAmri, S. 2014. *Challenges and barriers encountered by the SMEs owners in Muscat*. Journal of Small Business and Entrepreneurship Research, 12(3): 1-13.
- 31- Elkington, J. 1999. *Toward a sustainable corporation: win-win-win business strategies for sustainable development*. California Management Review.
- 32- Freeman R.E. 1984. *Strategic management: A stakeholder perspective*. Boston, MA: Piman, United States.
- 33- Grayson, D., Lemon, M., Slaughter, S., Rodriguez, M.A., Jin, Z. and Tay, S. 2008. *A new mindset for corporate sustainability. A white paper sponsored by BT and Cisco*, 1-27.
- 34- Gupta, S. and Kumar, V. 2013. *Sustainability as corporate culture of a brand for superior performance*. Journal of World Business, 48: 311-320.
- 35- Hallback, J. and Gabrielsson, P. 2013. *Entrepreneurial marketing strategies during the growth of international new ventures originating in small and open economies*. International Business Review, 22: 1008- 1020.
- 36- Isaksson, R. and Steimle, U. 2009. *What does GRI-reporting tell us about corporate sustainability?*. The TQM Journal, 21 (2): 168-181.
- 37- Ismail, M.D., Ahmad Domil, A.K. and Isa, A.M. 2014. *Managerial competence, relationship quality and competitive advantage among SME exporters*. Procardia of Social and Behavioral Sciences, 115: 138-146.
- 38- Jaonsson, J., Nilsson, J., Modig, F. and Hed val, G. 2017. *Commitment to sustainability in small and medium-sized enterprises: The influence of strategic orientations and management values*. Business Strategy and the Environment, 26: 69-83.
- 39- Jonas, J. and Eriksson, S. 2007. *Sustainable business at small and medium-sized enterprises (SMEs) the case of Coffee Queen AB*. Master of Thesis, Department for Business Administration and Economics, CTFKarlstads University, Spring 2007.
- 40- Matlay, H. 2011. *Training in small businesses. Vocational Education and Training- Industry and Employers*. 337-342.
- 41- Mitchell, R., Agle, B., Chrisman, J., and Spence, L.J. 2011. *Toward a theory of stakeholder salience in family firms*. Business Ethics Quarterly, 21 (2): 235-255.
- 42- Mohanty, S.K. 2006. *Fundamentals of entrepreneurship*. Prentice Hall of India, New Delhi.
- 43- Ness, B., Urbel-Piirsalu, E., Anderbery, S. and Olsson, L. 2007. *Categorizing tools for sustainability assessment*. Ecological Economics, 60: 498 – 508.
- 44- Nyroun, B. 2005. *Management for small and medium enterprises*. National University of singapore.
- 45- Parrish. B.D. 2010. *Sustainability-driven entrepreneurship: Principles of organization design*. Journal of Business Venturing, 25: 510-523.
- 46- Rezaei, R., Karimi, A., Mangeli, N. and Safa, L. 2017. *Effect of entrepreneurial orientation and marketing capabilities on greenhouse businesses performance in Jiroft county, Iran*. J. Agr. Sci. Tech., 19: 21-34.
- 47- Saunders, M. 2002. *Research methods for business students, Prentice Hall SWOT analysis (strategic Management)*, Available at: <http://www.businessballs.com>.
- 48- Schultink, G. 2000. *Critical environmental indicators: Performance indices and assessment models for sustainable rural development planning*. Ecological Modelling, 130: 47-58.
- 49- Skibinski, A. and Sipa, M. 2015. *Sources of innovation of small businesses: Polish perspective*. Procedia Economics and Finance, 27: 429-437.
- 50- Spence, L.J. 2015. *Primer business sustainability for small and medium enterprises (SMEs)*. Network for Business Sustainability. Available at: <http://nbs.net/is-the-customer-really-king-a-closer-look-at-key-stakeholders-for-smes/>.

- 51- Štreimikienė, D., Girdzijauskas, S. and Stoškus, L. 2009. *Sustainability assessment methods and their application to harmonization of policies and sustainability monitoring*. Environmental Research, Engineering and Management, 48: 51-62.
- 52- TC 176, SC3, ISO 9004 .2007. *International organization for standardization*.
- 53- Teuteberg, F. and Wittstruck, D. 2010. *A systematic review of sustainable supply chain management*. MKWI, Betriebliches Umwelt- und Nachhaltigkeitsmanagement, 1001- 1015.
- 54- Zarafshani, K., Sahraee, M. and Helms, M. 2015. *Strategic potential of the vermicompost agribusiness in Iran: A SWOT analysis*. J. Agr. Sci. Tech., 17: 1393-1408.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 4(4), 2018
<http://jead.gau.ac.ir>

Investigation of measuring patterns of sustainability level in small and mid-sized businesses in agriculture

***L. Sharafi¹, R. Rezaei², A.A. Mirakzadeh³ and E. Karamidehkordi⁴**

¹Ph.D. Student, Agricultural Extension and Education, University of Zanjan, ²Associate Prof., Dept., of Extension, Communication and Rural Development, University of Zanjan, ³Assistant Prof., Dept., of Extension and Rural Development, University of Razi, ⁴Associate Prof., Dept., of Extension, Communication and Rural Development, University of Zanjan

Received: 28/12/2017; Accepted: 12/4/2018

Abstract

Investigations show that in practice, many of small and mid-sized businesses created in various factors do not have an appropriate sustainability level in economic, social and environmental dimensions and in different countries including Iran, their growth and survival are along with many doubts due to various obstacles and problems. Given the importance of this issue, the main purpose of the present paper was to investigate measuring patterns and models of sustainability level in businesses; this paper is based on the vast and extensive review of related theoretical and empirical literature and library resources. The review of the related literature showed that various models including ISO/cd 9004 model, organizational excellence model, value-added model for the community and shareholder with the help of environmental retrieval, political, economic, social and technological factors analysis model (PEST), triple profit model or the triple bottom line (TBL), triple bottom line and four supporting facets (TBL +4 facets), 3P model, Global Reporting Initiative (GRI) and the house of sustainable supply chain management model were provided by researchers and investigators in order to measure the sustainability of businesses. According to the results of literature review, in most proposed models and patterns, three dimensions of economic, social and environmental sustainability have been taken into consideration in the form of a comprehensive and systematic approach. Therefore, the goals of sustainability in small and medium businesses are to create a balance between social health, environmental quality and economic Prosperity.

Keywords: Sustainability, Sustainability measurement models, Small and medium-sized (mid-sized) businesses, Agriculture

*Corresponding author: Sharafi.lila@yahoo.com